

4. *Каракоз И.И., Савичев П.И.* Вопросы теории и практики оперативного учета. — М.: Финансы, 1972. — 208 с.

5. *Кузьминский А.Н.* Теория бухгалтерского учета: Учебник. — К.: Выща шк., 1990. — 311 с.

6. *Маздоров В.А.* История развития бухгалтерского учета в СССР (1917—1972 гг.). — М.: Финансы, 1972. — 320 с.

7. *Мухин А.Ф., Григорьев Ю.А.* Учет во внешней торговле: Учебное пособие. — М.: МГИМО, 1976. — 198 с.

8. *Німчинов П.П.* Загальна теорія бухгалтерського обліку: Підручник. — К.: Вища шк., 1977. — 240 с.

9. Оперативный контроль экономической деятельности предприятия / Б.И. Валуев, Л.П. Горлова, Е.Л. Зернов и др. — М.: Финансы и статистика, 1991. — 224 с.

10. *Соколов Я.В.* История развития бухгалтерского учета. — М.: Финансы и статистика, 1985. — 367 с.

11. *Соколов Я.В.* Очерки по истории бухгалтерского учета. — М.: Финансы и статистика, 1991. — 400 с.

А.В. МАКСИМЕНКО, аспірантка

МЕТОДОЛОГІЯ ОБЛІКУ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ У КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ

Останнім часом комерційні банки України помітно активізували свою діяльність у сфері валютних операцій, розширили спектр послуг на валютному ринку. Взагалі, операція (транзакція) вважається валютною за умови, що в розрахунках застосовується валюта інша, ніж звітна. Як правило, валютні операції класифікують як валютнообмінні. Ідеться про розрахунки з виконання контрактів на купівлю-продаж однієї валюти за інші. В Україні гривня є однією з валют при здійсненні валютнообмінних операцій. Потреба в здійсненні валютнообмінних угод виникає перш за все у клієнтів — учасників міжнародних економічних відносин. Крім того, банки можуть здійснювати торгові операції за власною ініціативою з метою одержання прибутку від торгівлі валютою.

Система бухгалтерського обліку є джерелом інформації, необхідної для здійснення контролю за діяльністю банків у галузі торгівлі іноземною валютою і прийняття правильних управлінських рішень. Слід зазначити, що з 1 січня 1998 р. банківська система України перейшла до ведення обліку за новим Планом рахунків, основною особливістю якого є мультивалютність. Валюта

розрахунків визначається як параметр аналітичного обліку. Водночас діюча система регулювання діяльності комерційних банків передбачає нормативи валютної позиції, що не порушує мультивалютний режим дії рахунків бухгалтерського обліку. По суті, валютна позиція банку визначається співвідношенням активів і пасивів, що виражені в конкретній валюті. Отже, кількість валютних позицій дорівнюватиме кількості валют, що входять до мультивалютного портфеля банку. При підрахунку валютної позиції до уваги беруться також позабалансові вимоги (активи) та зобов'язання (пасиви).

Валютна позиція банку може бути закритою і відкритою. Валютна позиція вважається закритою, якщо активи і пасиви (з урахуванням позабалансових вимог і зобов'язань) збігаються. Відкрита валютна позиція — це різниця між залишками коштів в іноземній валюті, що формують активи і пасиви (з урахуванням позабалансових вимог і зобов'язань) у відповідних валютах, унаслідок якої з'являється можливість одержання додаткових прибутків або ризик додаткових збитків у результаті зміни обмінних курсів. Відкрита валютна позиція може бути довгою або короткою. Якщо активи і позабалансові вимоги перевищують пасиви і позабалансові зобов'язання, маємо справу з довгою відкритою валютною позицією. Коротка валютна позиція виникає за умов, коли пасиви і позабалансові зобов'язання перевищують активи і позабалансові вимоги.

Отже, щоразу при здійсненні банком операцій купівлі-продажу валюти, а також нарахування доходів чи витрат, зарахування на рахунки (списання з рахунків) інших доходів (витрат) валютна позиція змінюється.

Розглядаючи облік валютних операцій, слід зазначити, що йдеться насамперед про облік валютної позиції. У Плані рахунків передбачено дві групи спеціальних рахунків для запису валютної позиції:

- група 380 для запису балансової позиції банку щодо іноземної валюти і банківських металів;
- група 928 для запису позабалансової валютної позиції.

Вони є технічними рахунками, тобто не несуть економічного навантаження і використовуються для технічного запису здійснених операцій.

Для балансових проведення за обмінними операціями використовуються технічні рахунки: №3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та №3801 «Еквівалент позиції

банку щодо іноземної валюти та банківських металів» для зв'язку різних валют.

3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти і банківських металів» — це технічний рахунок для обліку валютної позиції банку, що використовується для відображення операцій, які здійснюються у двох різних валютах, або операцій з банківськими металами. Проведення за цим рахунком виконуються за датою валютування, тобто за датою реального зарахування або списання коштів за операцією. За дебетом рахунку показується вартість іноземної валюти або банківських металів, що збільшує коротку або зменшує довгу валютну позицію, а за кредитом — вартість іноземної валюти, що збільшує довгу або зменшує коротку валютну позицію. Рахунок 3800 — мультивалютний.

3801 «Еквівалент валютної позиції банку щодо іноземної валюти і банківських металів» — це контррахунок відносно рахунку 3800, що використовується для обліку гривневого еквівалента позиції щодо іноземної валюти і банківських металів. Проведення виконуються за датою валютування. За дебетом рахунку показуються еквіваленти сум іноземної валюти, що збільшують довгу або зменшують коротку валютну позицію, а за кредитом — еквіваленти сум іноземної валюти, що збільшують коротку або зменшують довгу валютну позицію.

Тобто для обчислення відкритої валютної позиції банку непотрібно підсумовувати всі активні та пасивні рахунки в іноземній валюті. Для цього використовуються рахунки 3800 і 3801. Водночас на кінець кожного дня сума технічних пасивних та активних рахунків за обмінними операціями має обнулюватися.

Прийнявши рішення про впровадження рахунків 3800 і 3801, НБУ виходив з того, що за цими рахунками формується інформація відносно валютної позиції. До речі, рахунок 3800 ведеться лише у валюті, а 3801 — тільки у гривнях. Зміст 21 стандарту МСБО «Наслідки зміни курсів обміну валют» свідчить, що подібна система обліку не передбачена.

Саме тому рахунки валютної позиції (3800, 3801) є технічними і лише програмно вони несуть інформаційне навантаження. Сьогодні відпрацьовується механізм прямої кореспонденції рахунків при відображенні змісту валютних операцій. Дійсно, в разі отримання процентних доходів від кредитних операцій, наданих у валюті, банк виконує бухгалтерське проведення.

Д-т Коррахунок

К-т Процентні доходи

Зрозуміло, що застосування рахунків валютної позиції (3800, 3801) дещо ускладнює схему записів, тобто

Д-т Коррахунок
Д-т 3801

К-т 3800
К-т Процентні доходи

Оскільки названі рахунки (3800, 3801) є технічними, то записи за цими рахунками не включаються до підрахунку загальної суми активів, зобов'язань та валюти балансу. Отже, доречний висновок про відмову від їх застосування в системі бухгалтерського обліку.

Кінцевим результатом обмінних операцій завжди є запис за дебетом рахунку в одній валюті і кредитом в іншій. Рахунки валютної позиції виконують допоміжну роль, забезпечуючи взаємозв'язок між валютами. Операції, що здійснюються в одній і тій самій валюті за дебетом і кредитом рахунків, не впливають на валютну позицію. До операцій купівлі-продажу безготівкової валюти такого типу належать біржові операції банку, проведені за дорученням клієнтів, а також валютообмінні операції продавців і покупців у межах одного банку за рахунок клієнтських коштів.

Відповідно до Правил бухгалтерського обліку обмінних операцій валютообмінні угоди відбиваються в обліку на дату виникнення вимог і зобов'язань незалежно від дати руху коштів за операцією. Більшість валютообмінних угод є строковими, тобто дата укладання угоди може бути віддалена від дати валютування на термін від одного дня до кількох років. Це зумовлює необхідність використання позабалансових рахунків для відображення таких операцій. У день укладання термінової угоди вони відбиваються на позабалансових рахунках, а при настанні дати валютування переміщуються на відповідні балансові рахунки.

Для позабалансових обмінних операцій використовуються технічні рахунки 9 класу №9280 «Позабалансова позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та №9281 «Еквівалент позабалансової позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Виходячи з наведених вище міркувань, можна побудувати систему обліку операцій на позабалансових рахунках 9 класу аналогічно обліку на балансових рахунках. Сприятиме цьому те, що бухгалтерський облік операцій на позабалансових рахунках ведеться за системою подвійного запису, а іноземна валюта обчислюється в подвійній оцінці: у номіналі валюти і гривневому еквіваленті за офіційним курсом. Позабалансові рахунки кореспондують тільки між собою.

За датою угоди операції відображаються в національній та іноземній валютах на позабалансових рахунках розділу 92 «Зобов'язання і вимоги по операціях з валютою і банківськими металами» 9-го класу в плані рахунків.

Термінові операції купівлі-продажу валюти обліковуються за допомогою груп рахунків:

920 — «Валюта і банківські метали, куплені, але не отримані»;

921 — «Валюта і банківські метали, продані, але не відіслані»;

При відображенні валютообмінних операцій на позабалансових рахунках за системою подвійного запису ці групи кореспондують з рахунками позабалансової валютної позиції (група 928).

У групах рахунків 920, 921 і 928 обліковуються безвідкличні операції в інвалюті, і тільки ті операції, що мають юридичну силу. Відкличні зобов'язання не є ризиковими і можуть на розсуд банку обліковуватись у розділі 98 або позасистемно.

Для переоцінки залишків на позабалансових рахунках в іноземній валюті у зв'язку зі зміною офіційного курсу та при відкритій позабалансовій валютній позиції використовується рахунок 9282АП «Нереалізований результат переоцінки позабалансової позиції банку щодо іноземної валюти і банківських металів». Якщо позабалансова валютна позиція відкрита, то результат переоцінки не дорівнює нулю, але на балансових рахунках він не відбивається. Залишок рахунку 9282 завжди являє собою нереалізований фінансовий результат, тому що всі прибутки і збитки від торгових операцій стають реальними тільки з настанням дати валютування, у день перенесення змісту операцій на балансові рахунки. При цьому на позабалансових рахунках проводяться суми отриманих і поставлених валют і їх гривневі еквіваленти, у результаті чого залишок рахунку 9282 обнулюється.

Загалом, можна сказати, що реформування бухгалтерського обліку в банківській системі України дало можливість, з одного боку, самим комерційним банкам одержувати повнішу інформацію для керування валютними ризиками, а з іншого — НБУ контролювати поведінку комерційних банків на міжбанківських валютних ринках і регулювати їхню діяльність у сфері торгівлі іноземною валютою. Але програму реформування не можна вважати завершеною. Як не парадоксально, але це був один з перших реальних кроків. Подальший хід реформування передбачає модернізацію, вдосконалення, розширення системи. Таким чином, система обліку неминуче буде вдосконалюватися, сприяючи нормалізації економічних відносин в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правила бухгалтерського обліку уповноваженими банками України обмінних операцій в іноземній валюті та банківських металах. Затверджені Постановою Правління НБУ від 16 грудня 1998 р. // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. — 1999. — Вип. 1. — С.10.
2. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку: Пер. з англ. / За ред. С.Ф. Голова. — К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 1998. — 736 с.
3. *Примостка Л.О.* Банківський менеджмент. Хеджування фінансових ризиків: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 1998 — 108 с.

О. В. НЕБИЛЬЦОВА, асистент

СИСТЕМА МЕТОДІВ АНАЛІЗУ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Аналіз взагалі є методом дослідження процесів та явищ, за яким об'єкт дослідження розділяється на складові частини для докладного вивчення кожної з них.

Аналіз має власну систему прийомів дослідження, які дають змогу обрати найефективніший шлях до обраної мети з найменшими витратами часу та затратами праці.

Теорія економічного аналізу визначає метод як систему прийомів та принципів комплексного, безперервного дослідження динамічного розвитку економічних явищ, які дають можливість розкрити тенденції та закономірності, чинники і резерви їх розвитку.

Серед особливостей, що притаманні методу економічного аналізу, традиційно виділяють такі:

- використання систем інформації та системи показників при аналізуванні та оцінюванні діяльності;
- залучення методів та прийомів інших наук для поглиблення дослідження;
- взаємопов'язане вивчення впливу чинників на показники діяльності та розкриття взаємозв'язку між ними;
- конкретизація дослідження в часі та просторі;
- систематичне вдосконалення прийомів та способів аналізу відповідно до його завдань.

Вивчення комерційної та фінансово-господарської діяльності, фінансового стану підприємства здійснюється за допомогою методів економічного аналізу, які поділяються на різні групи. Зок-